

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING IQTISODIY O'SISHGA QO'SHGAN HISSASI

Kozimov Muhammadali

Qo'qon Universiteti

Andijon filiali Iqtisodiyot yo'nalishi

25-10-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17103528>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-sentabr 2025 yil

Ma'qullandi: 08-sentabr 2025 yil

Nashr qilindi: 12-sentabr 2025 yil

KEY WORDS

Kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, iqtisodiy o'sish, bandlik, yalpi ichki mahsulot (YaIM), investitsiya, innovatsiya, tadbirkorlik muhiti, davlat siyosati, barqaror rivojlanish.

ABSTRACT

Mazkur maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mamlakat iqtisodiy rivojlanishidagi o'рни hamda ularga yaratilayotgan imkoniyatlar ilmiy tahlil qilinadi. Xususan, kichik biznes subyektlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, aholi bandligini ta'minlashdagi roli, investitsion muhitni shakllantirishdagi ahamiyati hamda innovatsion rivojlanishga qo'shayotgan hissasi o'rganiladi. Shuningdek, kichik biznesni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosati, mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari yoritiladi. Tadqiqot natijalari kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o'sishni jadallashtirishda strategik omil ekanligini ko'rsatadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining eng muhim drayverlaridan biri hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy o'sishning barqarorligi va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning samarali hal etilishi ko'p jihatdan kichik biznes subyektlarining faoliyatiga bog'liq. Rivojlangan davlatlar, jumladan, AQSh, Germaniya, Janubiy Koreya, Yaponiya va Turkiya tajribasi shuni tasdiqlaydiki, kichik biznes nafaqat yalpi ichki mahsulotning salmoqli qismini ta'minlaydi, balki aholi bandligini oshirish, innovatsion g'oyalarni hayotga tatbiq etish, investitsiyalarni jalb qilish va eksport salohiyatini kuchaytirishda ham asosiy o'rin tutadi.

O'zbekistonda mustaqillik yillaridan boshlab kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda qabul qilingan "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi"ni tashkil etish, soliq yukini bosqichma-bosqich kamaytirish, bank kreditlari hajmini oshirish, litsenziyalash va ruxsat berish tartib-taomillarini soddalashtirish bo'yicha islohotlar kichik biznes subyektlari uchun qulay sharoitlar yaratdi. Natijada, so'nggi yillarda kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 50 foizdan ortiqni tashkil etmoqda, bu esa mazkur sohaning iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan bevosita hissasidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda qator muammolar ham mavjud. Xususan, ayrim hududlarda infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligi, zamonaviy texnologiyalarni joriy etishdagi qiyinchiliklar, shuningdek, kadrlar malakasining

pastligi tadbirkorlik subyektlari faoliyatini cheklab qo'ymoqda. Bunday muammolarni hal qilish uchun kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat siyosatini yanada takomillashtirish, innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv jarayonida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. O'zbekistonda aholi sonining ortib borishi, yoshlar ulushining yuqoriligi bandlik masalasini hal qilishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, kichik biznesni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlari yaratish, oilaviy tadbirkorlikni kengaytirish va mahalliy ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlash mamlakat iqtisodiy siyosatining asosiy vazifasiga aylanmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hissasini ilmiy asosda tahlil qilish, ularning iqtisodiy tizimdagi o'rnini aniqlash hamda mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Shu maqsadda quyidagi vazifalar belgilab olindi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini nazariy jihatdan o'rganish. Sohaning O'zbekiston iqtisodiyotiga qo'shayotgan hissasini statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilish. Mavjud muammolar va ularning sabablari yuzasidan ilmiy xulosalar berish. Kichik biznesni yanada rivojlantirish uchun amaliy takliflar ishlab chiqishdir. Shu asosda, tadqiqot kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish jarayonida erishilgan natijalar, muammolar va istiqbollarni chuqur o'rganishga xizmat qiladi. Olingan natijalar nafaqat ilmiy jamoatchilik uchun, balki iqtisodiy siyosatni ishlab chiquvchi davlat organlari va amaliyotchi tadbirkorlar uchun ham amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning nazariy asoslari

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik bozor iqtisodiyotining eng muhim bo'g'ini hisoblanadi. Ularning rivojlanishi ishlab chiqarishning diversifikatsiyasi, sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, bozor mexanizmlarining samarali ishlashiga xizmat qiladi. Iqtisodiy nazariyaga ko'ra, kichik biznes korxonalari iqtisodiy tizimning moslashuvchanligi va tezkor qaror qabul qilish qobiliyatini ta'minlaydi. Shuningdek, ular innovatsiyalarni joriy etishda, yangi texnologiyalarni amaliyotga tatbiq qilishda va yangi bozor segmentlarini egallashda yirik korxonalariga nisbatan ustunlikka ega. Shu bois, rivojlangan davlatlarning barchasida kichik biznesga alohida e'tibor qaratilgan. Masalan, AQShda kichik biznes milliy iqtisodiyotning 52 foizini, Germaniyada 60 foizdan ortig'ini tashkil etadi. O'zbekistonda ham mustaqillikdan buyon kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish iqtisodiy islohotlarning muhim tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda.

Kichik biznesning O'zbekiston iqtisodiyotiga qo'shgan hissasi

So'nggi yillarda O'zbekistonda kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi barqaror oshib bormoqda. Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda kichik biznes subyektlarining YaIMdagi ulushi 55 foizni tashkil qilgan. Shu bilan birga, ushbu sohada mamlakat bo'yicha faoliyat yuritayotgan korxonalar soni 500 mingdan ortiqni tashkil etmoqda.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hissasini quyidagilarda ko'rish mumkin:

•Aholi bandligi: mamlakatdagi mehnatga layoqatli aholining qariyb 76 foizi kichik biznes subyektlarida mehnat qilmoqda. Bu esa ishsizlik darajasini kamaytirishda asosiy omillardan biridir.

•Eksport salohiyati: kichik korxonalar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlarning eksport hajmi yildan-yilga oshib, 2023-yilda umumiy eksportning 28 foizini tashkil etdi.

•Hududiy rivojlanish: kichik biznesning rivojlanishi mahalliy xomashyo bazasidan samarali foydalanish, ichki bozorni to'ldirish va mahalliy byudjet daromadlarini oshirishga xizmat qilmoqda

•Innovatsion rivojlanish: kichik tadbirkorlik subyektlari ilm-fan va texnologiyalarni tezkor joriy etishi bilan yirik korxonalardan farq qiladi, bu esa ularni iqtisodiy modernizatsiyaning muhim omiliga aylantiradi.

Mavjud muammolar va to'siqlar

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Jumladan:

1. Moliyaviy resurslarga cheklangan kirish – bank kreditlarining yuqori foiz stavkalari va garov talablarining murakkabligi kichik korxonalar uchun muammoli hisoblanadi.

2. Infratuzilma yetishmovchiligi – ayrim hududlarda transport, logistika va kommunikatsiya tizimining sustligi tadbirkorlik faoliyatini cheklaydi.

3. Huquqiy va ma'muriy to'siqlar – ruxsatnoma va litsenziyalash jarayonlarining murakkabligi kichik biznes uchun qo'shimcha xarajatlar keltirib chiqaradi.

4. Malakali kadrlar yetishmasligi – bozor iqtisodiyoti talablariga mos bilim va ko'nikmaga ega mutaxassislar kamligi sezilmoqda.

5. Texnologik ortda qolish – ayrim korxonalar zamonaviy ishlab chiqarish uskunalari va texnologiyalardan foydalanishda sustlik qilmoqda.

Kichik biznesni rivojlantirish istiqbollari va takliflar

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o'sishga qo'shayotgan hissasini yanada oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim hisoblanadi:

•kichik biznes subyektlari uchun imtiyozli kredit liniyalarini kengaytirish.

•hududlarda sanoat zonalari va biznes-inkubatorlarni tashkil etish orqali infratuzilmani rivojlantirish.

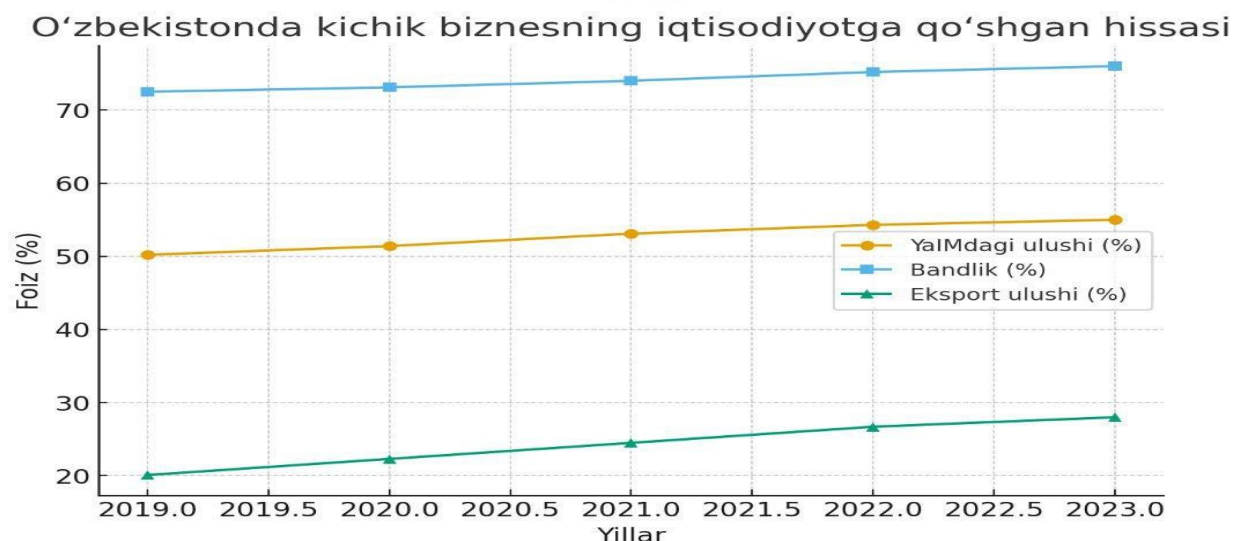
•ruxsatnomalar va litsenziyalash jarayonlarini to'liq raqamlashtirish va byurokratik to'siqlarni kamaytirish.

•tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida soliq imtiyozlari va grant dasturlarini keng joriy etish.

•kichik biznesda faoliyat yuritayotgan mutaxassislar uchun malaka oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish.

Kichik biznesning iqtisodiyotga ta'siri bo'yicha statistik tahlil

Quyidagi jadvalda 2019–2023-yillar davomida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishiga qo'shgan hissasi ko'rsatilgan:

O'zbekistonda kichik biznesning iqtisodiyotga qo'shgan hissasi (2019–2023 yillar, % hisobida)

Yil	YalMdagi ulushi (%)	Bandlik(%)	Eksport ulushi(%)
2019	50.2	72.5	20.1
2020	51.4	73.1	22.3
2021	53.1	74.0	24.5
2022	54.3	75.2	26.7
2023	55.0	76.0	28.0

Kichik biznesning iqtisodiyotga qo'shgan hissasi dinamikasi (2019–2023 yillar, % hisobida)

Grafikdan ko'rinib turibdiki, so'nggi besh yil davomida kichik biznesning iqtisodiyotga qo'shgan hissasi barqaror o'sish tendensiyasiga ega. Xususan, YalMdagi ulushi 2019-yildagi 50,2 foizdan 2023-yilda 55 foizgacha oshgan. Bandlik ko'rsatkichi ham 72,5 foizdan 76 foizga yetgan. Eksport ulushi esa 20,1 foizdan 28 foizgacha ko'tarilgan bo'lib, bu kichik biznesning nafaqat ichki bozor, balki tashqi iqtisodiy faoliyatda ham faol ishtirok etayotganini ko'rsatadi.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O'zbekiston iqtisodiy o'sishining eng muhim drayverlaridan biri hisoblanadi. 2019–2023-yillar mobaynida ularning YalMdagi ulushi 50,2 foizdan 55 foizgacha, bandlik darajasi esa 72,5 foizdan 76 foizgacha oshgani bu sohaning mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashdagi rolini yaqqol ifodalaydi. Eksport ulushining sezilarli o'sishi esa kichik biznesning xalqaro maydonda ham faol ishtirok eta boshlaganidan dalolat beradi. Shuningdek, kichik biznesning rivojlanishi hududlarda yangi ish o'rinlari yaratish, ichki bozorni raqobatbardosh mahsulotlar bilan ta'minlash, innovatsion g'oyalarni amaliyotga joriy etishda muhim omil sifatida xizmat qilmoqda. Bu jarayon davlat tomonidan yaratilayotgan qulay biznes muhiti, soliqqa oid imtiyozlar va qo'llab-quvvatlash dasturlari natijasida yanada jadallashmoqda.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasi faqatgina statistik ko'rsatkichlar bilan emas, balki mamlakatda barqaror ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, bandlikni oshirish hamda xalqaro iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirishda ham sezilarli o'rin tutmoqda. Shu bois, ushbu sohani rivojlantirish

bo'yicha olib borilayotgan chora-tadbirlar kelgusida ham iqtisodiyotning poydevorini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmonlari va qarorlari. – Toshkent, 2017–2023 yillar.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Rasmiy statistika byulletenlari. – Toshkent, 2019–2023 yillar.
4. Abdullayev A., To'rayev B. Kichik biznes va tadbirkorlik asoslari. – Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti, 2020.
5. Rasulov N., Sharipova M. Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznesning roli. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2021.
6. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. – Москва: Владар, 2012.
7. Российская Федерация Федеральная служба государственной статистики (Росстат). Малое и среднее предпринимательство в России. – Москва, 2019–2022.
8. Иншаков О.В. Экономика и предпринимательство: современные тенденции. – Москва: Экономика, 2020.
9. U.S. Small Business Administration (SBA). Small Business Economic Impact Report. – Washington, D.C., 2022.
10. Acs Z.J., Audretsch D.B. Innovation and Small Firms. – MIT Press, 1990.
11. OECD. SMEs and Entrepreneurship Outlook 2021. – Paris: OECD Publishing, 2021.
12. Tüsiad. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Raporu. – İstanbul, 2021.
13. Kılıç R. KOBİ'lerin Ekonomik Kalkınmadaki Rolü. – Ankara: Nobel Yayınları, 2020.
14. Turkish Statistical Institute (TurkStat). Small and Medium Enterprises Statistics. – Ankara, 2019–2022..